

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ve EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası

Ömer Faruk Baykal*

Türkiye, Pakistan, İran tarafından 1985 yılında kurulan İktisadi İşbirliği Teşkilatı (EİT), üye ülkeler arasında iktisadi, kültürel ve teknik konularda işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuş devletlerarası bölgesel bir kuruluştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığını kazanması sonucu EİT 1992 yılında yedi yeni üye ülkenin katılımı ile genişlemiştir. Yeni üye ülkeler Kazakistan, Azerbaycan, Afganistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'dır. Söz konusu ülkelerin katılımı ile birlikte, bölgesel iktisadi, sosyal ve kültürel işbirliği çok büyük bir potansiyele ulaşmıştır.

Bugün, EİT yaklaşık 8 milyon kilometrekareye yayılmış olan ve toplam 420 milyon insanı biraraya getiren ve bulunduğu stratejik konum ve sahip olduğu doğal kaynaklar ile dünyanın önde gelen bölgelerinden birini teşkil etmektedir. Doğuda Çin Halk Cumhuriyeti sınırlarından batıda Balkanlara kadar geniş bir coğrafyayı kapsayan ve 2008 sonu itibarıyla 1.4 trilyon dolarlık üretim gücüyle bölge, iktisadi işbirliği yönünden üyelerine büyük bir potansiyel sunmaktadır.

Daha önce 1964 ile 1979 arasında faaliyet gösteren Bölgesel Kalkınma İşbirliği Teşkilatı (Regional Cooperation for Development-RCD) ile aynı misyona sahip olan EİT'nin sekreteryası Tahran'dadır. Hukuki alt yapısını ise 1977 tarihli İzmir Anlaşması teşkil etmektedir. Kalkınma amaçlı Bölgesel İşbirliği Teşkilatı İzmir Anlaşması'nın değiştirilip, EİT Kurulu Anlaşması'nın oluşturulmasıyla EİT adını almıştır.

EİT'nin temel amaçları şunlardır:

- Üye ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasının sağlanması,
- Aşamalı olarak üye ülkeler arasındaki ticaret bariyerlerinin kaldırılması,
- Üye ülkelerin dünya ticaretin geliştirilmesindeki rolünün artırılması,

(*) EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası Baş Ekonomisti.

- Üye ülke ekonomilerinin dünya ekonomisi ile aşamalı olarak entegrasyonun artırılması,
- Üye ülkeler arasında ve diğer ülkelerle üye ülkeler arasında taşımacılığın ve iletişimin geliştirilmesi,
- İktisadi liberalleşme sağlanması ve özelleştirmeye gidilmesi,
- Üye ülkelerin temel kaynaklarının kullanımının sağlanması,
- Üye ülkelerin sanayi ve tarım imkanlarının etkin kullanımının sağlanması,
- Uyuşturucu ilaç kullanımının önüne geçilmesi,
- Ekoloji ve çevrenin korunması,
- Tarihi ve kültürel bağların güçlendirilmesi,
- Bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması.

EİT'nin en üst yönetim kurumu, üye ülkelerin bakanlarından oluşan Bakanlar Konseyi (The Counsel of Ministers-COM) olup, EİT, Bakanlar Konseyi'nce belirlenen temel politikalar çerçevesinde bir Genel Sekreter tarafından yönetilmektedir.

EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası (ECO Bank)

EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası Kuruluş Anlaşması, kurucu ülkeleri olan Türkiye, İran ve Pakistan tarafından 1995 yılında imzalanmıştır. Kuruluş Anlaşmasının üye ülkelerin meclisleri tarafından onaylanması belirli bir zaman almış, nihayet Banka 03.08.2005 tarihinde hukuken tüzel kişilik kazanmıştır.

Diğer çok uluslu bankalarda olduğu gibi Kuruluş Anlaşması'nı müteakiben Merkez Anlaşması'nın düzenlenmesi için gerekli çalışmalar yapılmış ve benzer nitelikteki diğer bankaların Merkez Anlaşmaları dikkate alınarak, T.C. Hükümeti ile Bankanın Merkez Anlaşması 27.12.2006 tarihinde imzalanmıştır. Söz konusu Merkez Anlaşması'nın temel amacı Bankanın Kuruluş Anlaşması'nda belirtilen hedeflerine ulaşmak için gerekli hukuki altyapıyı sağlamaktır. Devletlerin sahip olduğu bu bankalar nitelikleri gereği, vergi, oturma izni, çalışma izni muafiyeti gibi çeşitli muafiyetlere sahip bulunmaktadır.

Merkez Anlaşması, Türkiye'nin de üye olduğu Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

gibi benzer hukuki statüdeki bankaların ilgili hükümetlerle imzaladıkları Merkez Anlaşmaları ile benzer nitelikte hükümler içermektedir.

Uluslararası Kalkınma Bankalarının işlevleri faaliyet gösterdikleri bölgelerin ihtiyaçlarına göre çeşitlilik göstermekle birlikte, bir takım ortak özellikleri de bulunmakta olup, bunların başlıcaları aşağıda özetlenmiştir:

- a. Üye ülkeler arasında bölge içi ticaret hacminin (özellikle sermaye malları konusunda) artırılması,
- b. Üye ülkelerdeki verimli proje ve teşebbüslerin orta ve uzun vadeli olarak finanse edilmesi,
- c. Bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla diğer uluslararası kalkınma kuruluşları ve yerel finans ve kalkınma kuruluşları ile işbirliği yapılması,
- d. Üye ülkelerin kalkınma politikalarının gerçekleştirilmesini teminen kaynakların etkin kullanılması hususunda danışmanlık hizmeti vermek,
- e. Üye ülkelerdeki iktisadi ve sosyal alt yapı projelerine finansman sağlanmasını teminen hem özel, hem de kamu sektöründe garanti gibi teminatlar tesis etmek ve diğer finansal işlemleri gerçekleştirmek,

Dünyadaki iktisadi kalkınma hedefleri ile paralel olarak uzun vadeli, düşük faizli kredi ihtiyacı da artmıştır. Ticari bankaların belirtilen nitelikte kredi temin etmelerinin mümkün olmaması, söz konusu ihtiyacı gidermeyi hedefleyen uluslararası kalkınma bankalarının önemini artırmaktadır.

EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası da benzer nitelikte bankalarla aynı amaçlarla kurulmuş ve bu amaçlarını gerçekleştirmek üzere örgütlenme çalışmalarını başlatmıştır. Bilindiği üzere, ülkemizde ticari bankaların ana mali kaynağı olan mevduatlar oldukça kısa vadeli ve bu sebeple bankaların vade uyumsuzluğu sorunu nedeniyle orta ve uzun vadeli kredi temin etmeleri mümkün olamamaktadır. EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası gibi çok uluslu bankalar yerel ticari bankalarla kuruluş amaçları ve çalışma şekli gereği bir rekabet içinde bulunmamakta, aksine bu bankalarla işbirliği halinde, iktisadi ve sosyal kalkınmayı hızlandırıcı projelere destek vermektedirler.

Kuruluş Anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle üye ülkeler tarafından Yönetim Kurulu ve İcra Kurulu üyeleri belirlenmiş ve Kasım 2006 itibarıyla Banka'nın ilk Başkanı 5 yıllık süreyle göreve başlamıştır. Türk Başkan'dan sonra 4 yıllık görev süreleriyle başkanlık diğer ülke temsilcilerine rotasyon usulüyle geçecektir. Banka merkezinin Türkiye'de bulunması nedeniyle ilk Başkanın bir Türk vatandaşı olmasına ve daha sonra alfabetik sırayla diğer üye ülke vatandaşları arasından seçilmesine karar verilmiştir. Ayrıca eşit oranlarda katkıda bulunulan ve 300 milyon SDR olan Banka'nın sermayesinin beş yıl içinde taksitler halinde ödenmesine karar verilmiştir. Söz konusu karar çerçevesinde ilk sermaye dilimi üye ülkeler tarafından ödenmiştir.

EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası, 2008 başı itibarıyla personel kadrosunu oluşturarak operasyonlarına tam olarak başlamıştır. Banka müşterilerine, kredi açılması, şirketin sermaye ihtiyacının karşılanmasına yönelik finansman, ticaret finansmanı, proje finansmanı, ortak finansal çözümler, teknik yardım, çeşitli garantiler ve danışmanlık desteği konularında hizmet vermektedir.

Bankanın öncelikli görevi EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası'na üye ülkeler arasında ticari faaliyetlerin arttırılması ve iktisadi kalkınmanın hızlanması yönünde gerekli finansal kolaylıkları sağlamaktır. Banka operasyonları genel olarak ulaştırma, haberleşme, enerji, maden, çevre, tarım, sanayi, ve turizm alanları üzerine yoğunlaşmaktadır.

EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası iki yılda bir yayınlayacağı 'Ülke İşbirliği Stratejisi' raporlarıyla üye ülkelerdeki operasyonlarının doğrultusunu belirlemeyi ve banka kaynaklarının kullanılmasını hedeflemektedir. EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası kısa ve orta dönemli finansman ürünlerini üye ülkelerdeki aracı mali kurumlarla sağlamakta olup ticaret finansmanı, KOBİ finansmanı ve proje finansmanı ürünleriyle iktisadi büyüme ve ticaretin gelişimine hizmet vermeye çalışmaktadır.

Dünyanın içinden geçmekte olduğu küresel durgunluk ve mali kriz, uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılığı ve dayanışmayı zorunlu kılmaktadır. Gelişmekte olan bölge ülkelerinin iktisadi imkanlarını paylaşmaları ve işbirliğini arttırmaları, küresel krizden korunmada ve olumsuz etkilerini asgari seviyede tutmada önem arz etmektedir. Bu bağlamda, EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası'na yeni katılımların olması için çabalar sürdürülmekte ve yeni işbirliği imkanları denenmektedir.

EİT Bölge Ekonomisi

Bir bütün olarak EİT bölgesinin iktisadi büyüme performansı, 2008 yılında küresel krizin de etkisiyle çok büyük bir düşüş içine girmiştir. 2002-2007 yılları arasında ortalama yıllık yüzde 7 olan büyüme, 2008 sonu itibarıyla yüzde 3.5'e düşmüş ve şu anki projeksiyonlara göre 2009 yılı için yıllık büyüme tarihsel olarak en düşük seviye olan yüzde 1.7 dolayında tahmin edilmektedir. Diğer emsal bölgesel bloklara kıyasla son yıllarda gösterilen göreceli üstünlükte iç talepteki artış ile küresel kredi genişlemesinin önemli bir payı bulunmaktadır.

EİT bölgesi toplam üretim kapasitesi 2008 yılı sonu itibarıyla \$1.4 trilyon civarındadır. Kişi başı gelirin 2002 yılında \$1,507 olduğu bölge, yüzde 140'lık bir artışla 2008 yılı sonunda \$3,422 seviyesine ulaşmıştır. Sağlık giderlerindeki iyileştirmeler, eğitim göstergeleri ve yoksulluk verilerindeki düşüş birleştiğinde, kişi başına gelir artışı bölgenin yaşam standartlarında sağlıklı bir gelişme olduğunu göstermektedir.

Bölgede son yıllardaki iktisadi reformlar sayesinde iş düzenlemeleri basitleştirilmiş, mülkiyet hakları güçlendirilmiş, vergi yükü yumuşatılmış, kredi erişimi arttırılmış ve ihracat ile ithalat maliyetleri azaltılmıştır. Bölgedeki ekonomilerin çoğu bu sayede mülkiyet kaydı, vergi ödeme ve sözleşmelerin uygulanması gibi çeşitli alanlarda da ilerleme kaydetmiştir.

Doğrudan dış yatırım ve akışı 2007 yılında tarihsel zirvesini görmüş ve yüzde 13.6'lık bir artışla \$36.6 milyara ulaşmıştır. 2002-2007 döneminde yıllık ortalama yüzde 35.2 olan doğrudan dış yatırım oranlarında Türkiye, Azerbaycan, ve Kazakistan'ın önemli katkısı olmuştur. EİT, doğrudan dış yatırım büyüme performansı ile Doğu Asya ve Pasifik, Avrupa bölgesi, Latin Amerika ve Karayipler gibi diğer bölgesel ekonomilerin ortalamalarını aşmıştır. Dünyadaki tüm gelişmekte olan bölgeler gibi, EİT de küresel kredi kaynaklarının daralmasından menfi olarak etkilenmiş ve 2008 yılında bir önceki yılın performansından geride kalmıştır.

2008 yılında başlayan ve halihazırda devam etmekte olan küresel iktisadi kriz neticesinde gelişmiş ülkelerde ekonominin küçülmesi, EİT ülkelerinde de iktisadi büyümede yavaşlamalara neden olmuştur.

Dünya ticaretinde EİT bölgesinin toplam ticaret payı yüzde 2 olmasına karşılık dünya nüfusunun yüzde 6 civarı EİT bölgesinde yaşamaktadır. Bölge içi ticaretin EİT'in toplam dış ticaretine oranı 2007 yılında yüzde 8.8 seviyesine ulaşmıştır. Ancak çeşitli değerlendirmelere göre bölge içi ticaret potansiyeli, toplam EİT dış ticaretinin yüzde 25-30'u olarak hesaplanmaktadır. Bu potansiyel düşünüldüğünde, bölge ekonomilerinin almaları gereken uzun bir yol olduğu görülmektedir. EİT üye ülkeleri gerek sahip oldukları doğal kaynaklar ve eğitimli insan gücü, gerek EİT çerçevesinde belirli bir seviyeye ulaşmış olan iktisadi ve ticari işbirliği bağlamında söz konusu krizi fırsata çevirebilecek imkana da sahip bulunmaktadır.

Küresel krizin etkilerinin en aza indirilebilmesi, ticaret, sanayi, bankacılık, sigortacılık, iletişim ve ulaştırma başta olmak üzere, iktisadi faaliyetlerde EİT ülkeleri arasında işbirliğinin daha da ileriye taşınması ve üye ülkelerin mali ve parasal politikalarının uyumlaştırılmasıyla mümkündür.